

O povaze českého lidu.

Plemena sobě příbuzná, jako byli Zličané, Charvati, Lučané, Dudlebové a j., z nichž splynul národ český, lišila se nářečím a zajisté také povahou. Lze se toho domýšleti jmenovitě ze zprávy Kosmovy, jenž plémě Lučanů hrdým a vypínavým nazývá. Různosti někdy jazykové ještě podnes patrný jsou v dialektických zbytcích zvláště na severovýchodě a na západě, než různosti povah nelze přesně už vytknouti.

Nejsou tak patrný jako u dnešních Čechů moravských, leda že by se dalo, že obyvatelé českého jihu jsou celkem vážnější nežli čilí obyvatelé na severu a na východě českého království. Při tom ovšem třeba také mítí na mysli poměry půdy a živnosti vůbec v dotčených končinách.

Národ český jako větev velikého kmene slovanského má základní rysy povahy slovanské a kromě těch některé zvláštní. Poloha země, sousedství, hlavně však veliké tudylosti dějinné, náhlé převraty dalekosáhlých následků nemohly zůstatí a nezůstaly bez vlivu na mravní povahu českých Slovanů.

Sluší tu jmenovitě vytknouti onen ohromný převrat, který se udál po bělohorské bitvě v životě náboženském, politickém i společenském, kdy národní

šlechta z valné části a intelligence musily do vy-
bnanství, a kdy lid pak dlouhými válkami ochuzený
upadal v tužší a tužší poddanství, tak že v 1. polovici
18. stol. stalo se až nesnesitelným.

Je přirozeno, že český lid, jenž se někdy dal na-
dchnouti pro veliké ideje a za ně s horoucím nadše-
ním bojoval, jako za času husitských válek, pozbyl
za takových poměrů, kdy nad to o jeho vzdělání
málo bylo postaráno, jsa v podstatě své mírné povahy,
někdejšího svého sebevědomí, že jistá pokornost se
v něm ujala, jak se také jevila jmenovitě v přemno-
hých titulaturách nejrůznějších odstínů panstvu dá-
vaných.

Za těch těžkých dob také vyklíčila v lidu přiro-
zeně nedůvěřivost k cizím a pánům a ono selské chy-
tráctví, které „před pány stýská si, za vraty výská si“.

Než to právě svědčí o zdravém jádru, o nezdolné
životní a veliké mravní síle českého národa, že za
poměrů tak těžkých, kdy jazyk jeho byl vyloučen ze
škol i úřadů, porozuměv svým národním buditelům
tak záhy se probral a podporoval vše, co bylo na zve-
lebení jeho jazyka i národnosti, že za sto let se jako
obrodil a pokročil tak, že ve vzdělanosti nijak ne-
zůstal za jinými i pokročilými sousedy svými.

To vše se stalo po usilovné práci a mnohých
obětech a za živého nadšení, jímž pro jisté úkoly a
práce zvláště český lid dovede se živě nadchnouti.
Jeť podstatou svou povahy cholericke. Snadno se ro-
zehřeje, zanítí i vzplane, rychle podléhá enthusiasmu,
běží-li jmenovitě o národní čest nebo o věc pro něj
důležitou. Ale také v nadšení svém mnoho vykoná
a vydrží; toho výmluvným dokladem je jmenovitě,
jak vydržel v dobrovolných sbírkách třicet let, až si
vystavěl své nádherné národní divadlo a jak, když
sotva dostavěné vyhořelo, novými sbírkami, jež vy-

nesly za krátký poměrně čas nad milion zlatých, do d v o u l e t divadlo znovu zbudoval.

Vlasti své je Čech vřele oddán. Po rodné krajině napadá ho, zvláště obyvatele horských krajin, tesknost až chorobná, „domácí nemoc“. Proto nerad, jen z nedostatku výživy, se stěhuje do ciziny. Než i tam nepřestane po vlasti toužiti a dle sil svých jí prospívati, hlavně sbírkami na národní podniky, jak toho jsou dokladem Čechové američtí a jejich hromadné návštěvy Čech a zvláště Prahy, aby zas uviděli a dětem svým ukázali starou svou vlast.

Lid český je myslí zbožné ale hloubavé a tuhý ve svém náboženském přesvědčení. Z té hloubavosti náboženské, jež až v blouznění přecházela, jako u tak zvaných Adamitů či deistů ve východních Čechách vidíme, vznikalo před věky, za válek husitských i po nich, tolik náboženských stran a sekt, že v tom ohledu málo která země, vyjma Skotsko a Anglii, má tak rozmanité i zajímavé dějiny.

I za prudké protireformace v 17. století a ještě v 18. stol. zůstával český lid v mnohých krajinách potají věren svému vyznání prvotnímu, evangelickému nebo českobratrskému. Nemaje kněží hledal oporu v bibli, a když mu byla úředně odnímána, tajil ji a skrýval i trpěl pro ni nebo šel do nového exilia, hlavně v 18. století. Nejedem český sedlák opustil pro víru statek a vše a šel do Sas nebo do Pruska.

I dnes, kdy je úplná volnost vyznání, český lid rád hloubá o vážných otázkách náboženských nebo mudruje o kázání páně páterově, o čtení, o výkladech v postille.

Typičtí jsou, ale pokrokem školského vzdělání obecně se šířícího nyní již vzácnější, bibláři či písmáci a čtenáři. Každá ves skoro mívala svého samo-

roslého mudrce, jenž zabývá se horlivě biblí (písmák) nebo knihami vůbec (čtenář), o čteném rozumoval a rád vykládal.

Český lid vůbec rád čte. Zábavou tou zabývá se nejvíce ovšem v zimě; tu čtou si jednotlivci nebo předčítatel, obyčejně čiperný žák nebo žákyně, předčítají večeř celé rodině i čeledi. Zamilovanou knihu čtou třeba každého roku znova. Novější dobou i noviny zabraly široké vrstvy čtenářstva, protože lid z valné části politickými otázkami živě se zabývá. V politickém zápase stojí strany někdy velmi příkře proti sobě, při volbách však nerozvášní se nikdy až k bouřlivým výstupům nebo docela k bitkám, aniž je slýcháno, že by bylo možná hlasy voličů získati hostinami nebo úplatky různých druhů a podobně.

Jako polní hospodář je Čech horlivý a důvtipný. Svými oradly vynálezu domácího, svými „sochami“, háky, rádly a pluhy různých variantů, nejvíce však svým ruchadlem, dílem to dvou vesničanů, bratří Veverků, může se právem všude pochlubiti.

Duševní nadání českého lidu je veliké. Svědčí o něm také celá řada učených mužů, kteří vyšedše z rodu rolnického nebo maloměšťáckého, působili buď doma nebo v cizině na zvelebení vědy, ano i epochálně v rozvoji evropské kultury. Neméně je bohaté umělecké nadání českého lidu, zvláště hudební. Svědčí o tom jeho národní písně a vůbec všechny plody prostonárodní musy, jeho četní samoukové básničtí, řady umělců z něho vyšlých, z nichž největší je legie umělců hudebních, skladatelů i výkonných, doma i cizině působivších i působících, nepočítaje v to četné tlupy kočovných šumařů, s nimiž se shledáme v různých končinách jako na Rusi, v Rumunsku i v Alexandrii, a dle nichž některých často cizina neprávem soudí na všecken národ.

Pro vzdělání vůbec a všecken pokrok jeví Čech zvláště živý smysl. Neobyčejná je snaha rodičů dáti děti něčemu naučit, dáti je do škol. Bývá v tom ovšem především snaha, aby dítě lepším vzděláním dobylo sobě lepšího postavení, ale vždy je to snaha ušlechtilá a tím úcty hodnější, poněvadž rodiče pro ni většinou sobě utrhují a přinášejí velké oběti. Statisíce zlatých, jež české obce věnovaly zřizující svým nákladem střední školy, doličují toho rovně výmluvně.

Vytrvalost a čipernost, jaké Čech při práci osvědčuje, jsa skromným při výživě, obecně jsou uznány. I vynalézavý je, ale málo podnikavý. Odtud se vysvětluje, že český veliký průmysl, ač poslední dobou značně se zmohl, není tam, kde by při nadání českého lidu a často i při potřebných prostředcích býti mohl.

Čech umí šetřiti, ale rozjařen, rozveselen rád se ukáže. A nejspíše ho zpěv a hudba rozjaří. Rád zpívá a tančí. Národní jeho píseň, sice často elegická a vřelého citu, nikdy však hluboce zasmušilá nebo žalobná, ale spíše rozmarná, často ironická nebo se šlehy satirickými, i záliba ve veselých barvách zvláště při obleku ženském, doličují jeho povahu.

Český sedlák jedná často s chalupníkem či báračníkem rád hrubě, velkopansky. Vůči němu bývá tuhým aristokratem. Vtip Čechův a humor ozývá se hojně a často velmi jadrně i perně nejen v písních, ale i v příslovích, pořekadlech, jakož i v přehojných místních přezdívkách a v povídkách o jejich původu. Při tanečních zábavách „muzikách“ propukne nejčastěji „furiantství“ českého sedláka, jež se jeví nejvíce v pyšné neústupnosti a umíněnosti. „Tvrdá palice“ jeho způsobuje často dlouhé a nákladné processy a někdy o věc nepatrnou ano malichernou, ač se zase Čechu vytýká, že často na spáchanou jemu křivdu rád brzo zapomíná. Také to již ode dávna

sami na sobě shledávali, že svého si tak neváží jako cizího, že vespolek nejsou dost snášenliví a že jmenovitě v kroji a v leccjakém zvyku, zhusta i nepěkném, rádi se po cizích vzorech nesou.

Celkem je základní rys české povahy dobromyslnost a často až i veliká důvěřivost někdy i vůči nepříteli. Ale uražen, sklaman, stává se rázně odhodlaným a neústupným, tak že „tvrdá česká lebka“ až příslovnou se stala. Z dobromyslnosti české plyne pohostinnost i upřímný, rodinný život.

Pohostinným byl Čech vždy a tak snadno na vesnicích neodeprou poutníku nocleh nebo přístřeší. Středem té pohostinnosti býval a ještě bývá ve vsi obyčejně nějaký statek, daleko široko známý, všem dráteníkům a pocestným dobře povědomý. Pravda, že dokud noviny nebyly tak rozšířeny, takový cizí poutník býval ve statku vítanějším nežli dnešního dne, a že si ho více všimali, ať už dráteníka, jenž dětem po večeři pohádky vypravoval, nebo jiného pocestného, jenž přinášel noviny ze světa a vypravoval o různých svých i cizích příhodách nebo rozmarne historky. V tom bývali mistři zvláště mlynářští „krajánkové“, typické figurky, známé svým čtveráctvím.

Národní písně, tlumočící rodinnou lásku, a něžné názvy, jimiž matka své děti oslovuje v ukořebavce i v hovoru, jimiž se vůbec členové rodiny i příbuzenstva oslovují a jež někdy není možná přeložiti do cizího jazyka, nejsou jen líčeným obrazem a ohlasem srdečného českého života rodinného. V něm však na vsích často jsou stínem, jakož i jinde shledáváme neutěšené poměry mezi hospodářem a výměníkem.

I poměry sousedské bývají na české vsi většinou srdečné a upřímné, tak že ve vsi jakoby v jednom příbuzenstvu neslychati jiného oslovení

než „kmoťre“, „kmoťříčku“, „strýčku“. „tetičko“, Dnes však se již v tom leccos mění. Tykání starších mladším vrstevníkům není tak obecné jako bývalo a vedle upřímného „kmoťre“, „strýčku“ slýchati už, zvláště v bohatších vesnicích, městské „pan“.

Při vši své dobromyslnosti je Čech v boji statečný i důvtipný. Jeť historie jeho vlastně samý boj. Chrabrost svou osvědčil v minulých dobách v zápasech s nepřáteli často silnějšími, i novou dobou na nejednom bojišti a národ český může se vykáhati vojevůdci, kteří v dějinách válečnictví zaujmají místa nejpřednější. Český voják je vytrvalý, odhodlaný, udatný, a osvědčuje se zvláště v oborech, kde větší intelligence zapotřebí, jako u zákopníků a dělostřelců.

Český vesničan onemocněv nevolá tak hned lékaře. Často až s knězem teprve, a očekává smrt zpravidla s odevzdaností, někdy až podivuhodnou. —